

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ
ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ШАРҚШУНОСЛИК ИНСТИТУТИ
ШАРҚ ФИЛОЛОГИЯСИ ФАКУЛТЕТИ
ТАРЖИМА НАЗАРИЯСИ ВА АМАЛИЁТИ КАФЕДРАСИ

М А Қ О Л А

Таржима назарияси ва
амалиёти кафедраси
доценти
Ҳамидов Хайрулла Худоёрович

Аннотация- Ушбу мақола таниқли ўзбек адиби Ў. Ҳошимовнинг “Дунёнинг ишлари” қиссасининг туркча ва русча таржималарида миллийликнинг қайта яратилиши масалаларини илмий ўрганишга бағишланган. Мақолада миллийликнинг бадий тасвир воситалари ва хос сўзлар воситасида берилиши ҳамда унинг бадий таржимада акс этиши муаммолари хусусида сўз боради.

Тошкент 2015

“ДУНЁНИНГ ИШЛАРИ” ҚИССАСИ ТАРЖИМАЛАРИДА МИЛЛИЙЛИКНИНГ ҚАЙТА ЯРАТИЛИШИ

*Ҳамидов Хайрулла Худоёрович,
ТошДШИ Таржима назарияси ва амалиёти кафедраси доценти*

Аннотация

Ушбу мақола таникли ўзбек адиби Ў. Ҳошимовнинг “Дунёнинг ишлари” қиссасининг туркча ва русча таржималарида миллийликнинг қайта яратилиши масалаларини илмий ўрганишга бағишланган. Мақолада миллийликнинг бадиий тасвир воситалари ва хос сўзлар воситасида берилиши ҳамда унинг бадиий таржимада акс этиши муаммолари хусусида сўз боради.

Таянч сўз ва тушунчалар: миллийлик, бадиийлик, миллий хос сўз, транслитерация, тасвир ва ифода воситалари, бадиийлик, тилнинг ифода имкониятлари, муқобиллик, адекват таржима, бадиий тил.

Аннотация

Данная статья посвящена изучению вопросов воссоздания национального своеобразия повести выдающегося узбекского писателя У. Хашимова «Дела земные» в переводах на турецкий и узбекский языки. В статье подчеркиваются особенности передачи национального своеобразия средствами художественного изображения и реалиями, его отражения в художественном переводе.

Ключевые слова и выражения: национальное своеобразие, художественное своеобразие, реалии, транслитерация, изобразительные и выразительные средства, выразительные возможности языка, эквивалентность, адекватный перевод, художественный язык.

This article devoted to study turkish and uzbek translation of the sadder “World’s affair” by U. Hashimov. In the article is going the questions of national identity’s rekonstruktion of translation. It is said that national identity is given with artistic fine and expressive means and the main part is the questions of its reflektions in translation.

Keywords: national identity, artistic identity, realities, transliteration, artistic fine and expressive means, expressive capabilities of the language, equivalence, adequate translation, artistic language.

Таржимашунос Э. Очилов бир китобида устоз Ғ. Саломовнинг “Бошқа халқлар ҳаётдан воқиф бўлмаслик, ғофиллик миллий маҳдудликка олиб келади”¹ – деган сўзларини келтиради. Дарҳақиқат, бадиий таржима бўлмаса, миллат ўз қобиғига ўралиб, дунё халқларининг ҳаёти, турмуш тарзи, фалсафаси, миллий ўзига хосликларидан беҳабар қолади. Бу борада тўғри, ишончли тасаввур ҳосил қилиш учун таржималар сифатли, юксак бадиий савияда амалга оширилган бўлиши керак. Бу асосий мезон. Шу боис таржимоннинг асл нусхадаги миллийликни бошқа тилда қайта яратишдаги маҳоратини ўрганиш фаннинг долзарб масалаларидан саналади.

Ёзувчининг бадиий маҳорати тадқиқи оригинал асар савиясини баҳолашга кўмак берса, асардаги бадиийлик ва миллий ўзига хосликнинг таржимада акс этиши масалаларининг объектив тадқиқ этилиши таржима сифатини баҳолашга ёрдам беради. Бунда миллийликни қайта яратиш учун таржимоннинг ўз тили

---

¹ Саломов Ғ. Таржима назариясига кириш. – Тошкент: «Ўқитувчи», 1978. Б.18.

бадий тасвир ва ифода воситалари, портрет яратиш санъати, персонажлар нутқи ва миллий хос сўз (реалия)ларни бериш маҳорати қай даражада эканини тавсифлаш муҳим ҳисобланади. Ана шу хусусларни имкон доирасида кўриб чиқиш учун таниқли ўзбек адиби Ўткир Ҳошимовнинг “Дунёнинг ишлари”² қиссаси ва унинг турк (“Dünyanın İşleri”³) ва рус (“Дела земные”⁴) тилларига қилинган таржимасига таяндик. Чиқарилажак хулосаларимиз бадий таржима билан боғлиқ муаммоларининг қисман ечилишига кўмак беради деб ўйлаймиз.

Таржимашунос Э. Очиллов “Миллийлик – ҳар бир миллатнинг бошқалардан ажралиб турадиган, ўзигагина хос хусусиятлари мажмуи. Уларни у ёки бу миллатнинг маънавий фаолияти ва моддий ҳаётидаги ўзига хосликлар деб, иккига ажратиб қараш мумкин”⁵ – деб ёзар экан, илмий нуқтаи назардан, миллийликнинг адабиётшунослик муаммоси, бироқ бир миллий адабиётга мансуб санъат асарини бошқа тилга таржима қилганда бу муаммо тамомила янгилик, “оригиналлик” касб этишини таъкидлайди.

Ўзбек халқининг сеvimли асари, XX аср охири ўзбек адабиётининг сара намуналаридан бўлган “Дунёнинг ишлари” қиссаси ўта миллийлиги билан ажралиб туради. Унинг қаҳрамонлари оддий меҳнаткаш ўзбек халқидир. Миллий руҳ билан суғорилган асарда биронта сюжет йўқки, бундай руҳга монанд бир деталь бўлмаса. Оддий бир мисол: “*Гоҳо-гоҳо осмонда бирдан юлдуз учиб қоларди. Ҳозиргина ёниб турган юлдуз тўсатдан лоп этарди-ю, ингичка, нурли из қолдириб гойиб бўларди*” [1,6]. Парчада акс этган ҳодисани кўпчилик ишонадиган ирим-сиримга ҳам йўйиш мумкин (баъзи кишилар юлдузнинг учишига “Ер юзида кимдир ҳаётдан кўз юмди” деб ишонади), миллий ўзига хосликка ҳам. Турк таржимони бу вазиятни диққатдан четда қолдирмайди: “*Arada bir gökyüzünde bir yıldız kayardı. O anda yanıp duran yıldız uzakta bir parlardı da incecik, parlak bir iz bırakarak kaybolurdu*” [2,15].

Парча русчага ҳам қойилмаком ўгирилган: “*Иногда с неба падали звёзды. Только что сиявшая звезда внезапно исчезала, оставляя в небе тоненький светлый след*” [3,5]. Эътибор берилса, осмонда юлдуз ўзбекчада “учади”, туркчада – “тояди” (“сирпанади”), русчада – “тушади”. Демак аслиятдаги сўзлар таржималарда ўз аксини топган.

Асарда бир қирғиз ўтови тасвирланаётганда адиб бир нечта миллий хос сўз қўллайдик, улар ўзбек халқига ҳам хос: “*Яйловдаги қирғиз ўтовида тунаб қолишга тўғри келди. Қимиз ичдик, сузма едик. Кейин биримиз наMATга, биримиз пўстакка ёнбошлаганча ухлаб қолибмиз. Бир маҳал совуқ қотиб, уйғониб кетдим. Атроф жимжит. Фақат олисда ит акиллайди. Ўтов керагасидан шом еган ой мўралайди. Шу пайт қўшни ўтовда чақалоқ йигиси, кетидан аёл кишининг алла айтаётгани эшитилди*” [1,204]. Қимиз, сузма, наMAT, пўстак, ўтов, керага, алла сингари хос сўзлар қўлланган парча туркча таржимада қуйидагича берилади: “*Yayladaki Kırgız çadırında kalmaya karar*

² Hoshimov O‘., Dunyoning ishlari, qissa. –T.: 2005.- 208 b.

³ Haşimov Ötkir, Dünyanın İşleri, Türkiye Türkçesine Çeviren: Mahir Ünlü, Bilgeoğuz Yayınevi, İstanbul, Mart 2014, 206 s.

⁴ Хашимов У, Дела земные, повесть, перевод с узбекского У. Хашимова, Ташкент, издательство литературы и искусства имени Г. Гуляма, 1988. 183 с.

⁵ Ochilov E., Tarjımashunoslikning nazariy masalalari. –T.: 2014, 38-b.

verdik. Kimiz içtik, süzme yoğurt yedik. Sonra birimiz hasırın üstünde, birimiz postun üstünde yatıp uyuyakalmışız. Bir ara hava soğumuş, uyanmışım. Etraf sessiz. Yalnız, uzakta bir köpek uluyordu. Çadırın kafesli penceresinden akşam doğan ayın nuru içeri süzülüyordu. O sırada komşu çadırlardan birinde önce bebek ağlaması ardından da kadının ninni söylemesi işitildi”[2, 202].

Асл туркий “ўтов” сўзи ҳозирги туркчада “çadır” ҳам дейилади. Лекин унинг аниқ муқобили ҳозирда эскирган сўз сифатида қабул қилинган “otağ” дир. Ёки “сузма” ҳозирги туркчада “süzme” ёки “süzme yoğurt” (сузма қатиқ) дир. Турклар қимиз (kimiz)нинг нима эканлигини билишади. Лекин, “пўстак” сўзи туркча таржимада “пост” (қўй териси ёки ҳар қандай ҳайвон териси) деб берилган бўлса-да, турк китобхони унинг ўзбекларда бир тўшак сифатида қўлланилганлигидан етарлича хабардор эмаслар. Шу боис таржимада “пўстак” сўзига изоҳ берилса, айти муддао бўлар эди. Таржимада “намат” сўзи “hasır” (бўйра) деб ўгирилган. Буни ҳам бир хос сўз сифатида изоҳлаш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Энди парчанинг русча таржимасига эътибор берайлик: *“Заночевали в пути, в одной киргизской юрте. Пили кумыс. А потом уснули, кто накинув на себя кошму, кто накрывшись тулупом. Посреди ночи я проснулся от холода. Кругом стояла тишина. Только где-то вдалеке лаяли собаки. Из окна юрты виднелась бледная луна. И в это время я услышал в соседней юрте плач ребёнка, а потом колыбельную”* [3,179]. Агар асар муаллифнинг ўзи томонидан русчага ўгирилгани, санаб ўтилган “қимиз” сўзининг русча таржимада “кумыс” деб, “ўтов”нинг –“юрта”, “алла”нинг –“колыбельная” шаклида тўғри берилганини таъкидлаган ҳолда, “керага” сўзининг оддийгина қилиб “окно” шаклида, *“...биримиз наматга, биримиз пўстакка ёнбошлаганча ухлаб қолибмиз”* жумласини *“...уснули, кто накинув на себя кошму, кто накрывшись тулупом”* (кимдир устига намат, кимдир – пўстин ташлаб ухлаб қолибмиз) деб русчага ўгирилганлиги, “сузма едик”ни эса тушириб қолдирилганини ҳам кўрсатиб ўтиш керак бўлади.

Шунингдек, “шом еган ой”нинг “ўтов керагасидан мўралаши”ни турк таржимони *“Çadırın kafesli penceresinden akşam doğan ayın nuru içeri süzülüyordu”* (мазмун: чодирнинг панжарали туйнугидан оқшом чиққан ойнинг нури ичкарига тушиб турарди) шаклида, русча таржимада эса жумланинг *“Из окна юрты виднелась бледная луна”* (мазмун: ўтовнинг деразасидан бўзарган ой кўриниб туради) шаклида ўгирганлигини таъкидлаш жоиз. Энди “алла”га келсак, асардаги қуйидаги парчани таҳлил қилиш керак бўлади:

“Онам бешигим устида алла айтганини эслай олмайман. Эсимни таниганимда бешикда ётмайдиган бўлган эдим. Бироқ ойим укамга алла айтганини эшитганман... Қиш кечалари сандалга суқилиб тиқилишиб ётардик... Укамнинг бешиги гирчиллайди. Онам алла айтади: Тоғлардаги шунқорим-ей, алла, Бешикдаги қўчқорим-ей, алла...” [1,203].

Ушбу монологда асарнинг миллийлиги тўла акс этган. Чунки фақат ўзбек боласи “эсини танигунга қадар” бешикда она алласини тинглайди. Фақат серфарзанд ўзбек оиласида жўжабирдай жон “сандалга тиқилишиб” ётади. Фақат ўзбек боласи уйкуси бузилганда “бешигини ғирчиллатиб” онасидан “алла сўрайди”. Фақат ўзбек онаси “бир парча эт”ни “бешикдаги қўчқор”, “тоғлардаги

шунқор”га ўхшатади. Фақат ўзбек боласи онасининг “мунгли, илтижоли” овозидан овунади ва зум ўтмай яна “бешиқни ғичирлатиб” онасини уйғотади.

Ўзбек тилининг барча ифода имкониятлари ишга солиб яратилган миллийликнинг туркча ва ўзбекча таржималарда қай даражада берилганига эътибор берамиз: *“Annemin beşiğimin üstünde ninni söylediğini hatırlamam mümkün değil. Hatırlama kabiliyetine sahip olduğumda beşikte yatmıyordum. Ancak, annemin kardeşime ninni söylediğini işittim... Kış geceleri yer sobasına sokulup, ayaklarımızı ısıtsın diye sobaya uzatıp yatarđık... Beşik yine gıcırdamaya başlar, annem ninni söylemeye başlardı: “Dağlardaki doğanımsın, ninni. Beşikteki koç yiğidim, ninni...”* [2, 201].

Айни парча рус тилидаги муаллиф таржимасида қуйидагича берилади:

“Я не помню, пела ли мать колыбельную над моей люлькой. Но отлично помню, как мать пела колыбельную младшему братишке, много раз слышал. Зимними вечерами мы, дети, лежали рядышком возле сандала... Тихо покачивается, поскрипывает люлька. Мать поёт колыбельную: Ты мой орёл, парящий в небесах над горами, алла! Ты мой жеребенок, спящий в люльке, алла...” [3,178].

Муаллиф русча таржимада “бешиқ” сўзини, асосан, “люлька” деб, баъзи ўринларда эса “колыбельная” деб берар экан, “сандал”ни – “сандал”, “алла”ни “алла” шаклида бир хос сўз сифатида қолдиришни маъқул кўради. У бешиқдаги “қўчқор”ни “жеребёнок” (тойчок) деб ўгирар экан, русларда оналарнинг ўз фарзандларини “қўчқор” деб эркалатмасликлари, русларда “баран” (яъни “қўчқор”) бир ҳақорат сифатида қабул қилинишини инобатга олган бўлса керак. Ўзбек ва турк халқларида эса ўғил болаларга нисбатан қўлланиладиган “қўчқор” – куч-қудрат тимсолидир.

Қиссада шундай табиат тасвирига дуч келамиз: *“Эрталаб ёмғир ёққан эди. Дарвозанинг темир панжараларида сув томчилари ялтирайди. Кўлмакда қуёш жилоланади. Муздек тутқичдан ушлаганча туриб қолдим. Бир томонда тиловат садоси, бир томонда алла... Ажаб, улар бир-бирига халақит бермас, бир-бирини рад этмас, иккаласи қўшилиб баҳор нафасига тўлган осмонда, қабристон йўлкасидаги кучала чиқарган тераклар устида парвоз қилар эди: “Раббано-о-о, раббано-о-о...” “Аллаё, алла...”* [1,203]. Таржимон парчани ўз тилига ўгирар экан, унинг туб-тубида ётган ички мазмун, оҳангни ҳис қилади, турли бадий тасвир воситалари билан омукта ҳолда берилган миллийликни қуйидагича беради: *“Sabahleyin yağmur yağmıştı. Mezarlık kapısının demir parmaklıklarında su damlaları parlıyordu. Yerde göllenmiş sularda güneşin parlak ışıkları aksediyordu. Buz gibi kapı kolunu tutup kaldım. Bir tarafta Kur'an-ı Kerim tilaveti, bir tarafta ninni... Hayret, bunlar birbirine zarar vermiyor, birbirini reddetmiyor, ikisi birleşip bahar havasıyla dolan gökyüzünde, mezarlık içindeki patikaların kenarında püskül çıkaran kavakların üstünde kanat çırpıyorlardı: “Rabbena, amenna...” “Ninni, ninni...”* [2,201]. Юзаки қараганда парча туркчага сўзма-сўз ўгирилгандай кўринса-да, бунинг зарари йўқ. Бу иккала тилнинг ўзаро яқинлигидан.

Парчанинг рус тилига қилинган муаллиф таржимасида эса ижодий ёндашилгани, айрим сўз ва бирикмаларнинг “қурбон қилиниб”, янги бирикмаларга ўрин берилганини кўриш мумкин: *“Утром прошел дождь. На железных решетках кладбищенских ворот еще поблескивали прозрачные капли.*

В луже отражалось солнце. На той стороне раздавались слова молитвы, на этой звучала колыбельная. Самое удивительное, что это не противоречило друг другу, а сливалось в какую-то удивительную симфонию. И симфония эта плыла в весеннем небе, наполненном неповторимыми запахами весны, над высокими, только что начавшими расцветать тополями. “Рабан-о-о-о, раб-ба-но-о-о!.. Аллаё, алла-а-а!..” [3,178]. Албатта, бунга эътироз қилиш ўринли эмас. Чунки таржима мумуаллифнинг ўзиники.

Бадий тил асар мазмунини рўёбга чиқарувчи ягона восита ҳисобланади. Ҳар қандай асар ўз мазмуни, тили (услуги), содда ёки мураккаб поэтик синтаксисига эга бўлиши, сўзларнинг кўчма маънолилиги жиҳатдан турли савияда ёзилган бўлиши мумкин. “Бадий тил ижодкорнинг ғоявий-бадий мақсадини тўла рўёбга чиқаргандагина, у асарнинг тили бадий камолотга етган ҳисобланади”⁶. Бошқача айтганда, бадий тил ёзувчининг асар ёзишда ўз олдига қўйган ниятига етган тақдирдагина баркамол ҳисобланади. Бу ерда бадий тил деганда бевосита бадий услуб назарда тутилади. Таржимада бадий тил хусусиятларининг берилиши деганда ҳам ёзувчи услубининг таржимада қайта яратилиши, ундаги муаммолар тушунилади. Ёзувчи чуқур ҳис этган воқеликнинг образлар воситасида мукамал тарзда акс эттирилиши бадийликнинг моҳиятини ташкил этади.

Бадий асарнинг миллийлигини белгилайдиган асосий воситалардан бири маиший-турмуш тушунчаларини англатадиган сўзлар – реалияларнинг таржимада тўғри берилиши оригинал асарнинг миллий тўқимасини ўзга тилда бешикаст қайта яратиш муаммосини маълум маънода ҳал этилишини таъминлайди. Бу ерда, даставвал, реалия ва термин тушунчаси орасидаги фарқ хусусида фикр юритиш керак бўлади. Терминлар бошқа лексик бирликлардан фарқли ўлароқ муайян бир тушунча, предмет, ходисалар номини ифодалаб, бир маъноли, синонимсиз кўпинча ўзлаштира сўзлардан ташкил топган бўлади. Айни пайтда бундай хусусиятлар реалияларда ҳам мавжуд. Бироқ улар ўртасида маълум маънода фарқлар ҳам мавжуд. Масалан, реалия ҳам эквивалентсиз лексика ҳисобланса-да, термин каби таржима тилида ҳар қандай контекст ичида бир хилда турмайди. Буни қуйидаги мисол ёрдамида исботлаш мумкин:

“Супадаги хонтахта олдига бориб ўтирдим. Дастурхонда тўнқариб қўйилган иккита пиёла билан чойнақдан бўлак нарса йўқ эди. Зум ўтмай ойим бояги товоқда толқон кўтариб келди. Бир қошиқ толқон ейишим билан тўсатдан соққам эсимга тушиб қолди [1,20]. Парчада ажратиб кўрсатилган сўзларнинг ҳар бири алоҳида реалиядир. Таҳлилга ўтишдан олдин парчанинг туркча таржимасига эътибор берамиз: “Bahçede yemek yediğimiz, toprak yığılarak yükseltilmiş dört köşe bir yerimiz vardı. Oradaki sofranın yanına varıp oturdum. Sofrada ters gevrilmiş iki fincanla bir çaydanlıktan başka hiçbir şey yoktu. Biraz sonra annem tabağa talkan doldurup geldi. Bir kaşık talkan yemiştım ki birden bire aklıma bana cevizleri kazandıran küçük cevizim geldi” [2,32]. Туркча таржимада бир “супа” сўзи ўнта сўз ёрдамида изоҳ берилган. Ушбу сўз илгариги гапларда бўлгани каби “секи” деб ўгирилса ёки бир миллий хос сўз сифатида қолдирилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

---

⁶ Ochilov E., Tarjımashunoslikning nazariy masalalari. –Т.: 2014, 353-б.

Туркча таржимада “хонтахта” сўзи тушириб қолдирилган. “Пиёла” – *fincan* (финжон (чашка), “соққа” эса *küçük ceviz* (кичкина ёнғоқча) деб ўгирилган. Ушбу парчада таржимон “толқон” сўзини реалія сифатида қолдирган (чунки илгариги саҳифаларда “толқон”га етарлича изоҳ берилган).

Маълумки, таржимонлар транслитерация ва транскрипция усулидан реаліяларнинг маъносини ойдинлаштириш учун фойдаланадилар. Аммо бу усулни суистеъмол қилмаслик, иложсиз вазиятларда қўллаш лозим. “Таржима қилаётган бирликнинг маъносини бир маротаба англатиб кетган таржимон кейинчалик уни изоҳсиз шундайлигича қўллаши мумкин”⁷ – деб ёзган эди В. Комиссаров. Китобхон таржима қилинган асарни қизиқиш билан ўқиш жараёнида изоҳталаб бирликка тўқнаш келиб, тўхтаб қолиши, унинг изоҳи учун саҳифа остига мурожаат қилиш мумкин. Мақсадга мувофиқ бўлмаган танаффуслар китобхонга таъсир қилиб, асар ҳақидаги ҳаққоний тасаввурнинг бўлинишига сабаб бўлади.

Юқорида туркчага таржима қилинган парча тескари (ўзбекчага) ўгириладиган бўлса, унинг мазмуни тахминан куйидагича бўлиши мумкин: “Ҳовлида биз ўтириб овқат ейдиган, тупроқ йиғилиб кўтарилган тўрт бурчакли бир жойимиз бор эди. У ердаги дастурхоннинг ёнига бориб ўтирдим. Дастурхонда тўнғқариб қўйилган икки финжон (чашка) билан бир чойнақдан бошқа ҳеч нарса йўқ эди. Бирпасдан кейин онам товоқда толқон тўлдириб келди. Бир қошиқ толқон ейишим билан бирдан эсимга ёнғоқ ютишимга ёрдам берган кичкина ёнғоғим тушиб қолди”.

Таҳлил этилаётган ўзбекча аслият жумласининг муаллиф таржимаси куйидагича: “Я пошел и сел на супе возле хонтахты. На дастархане не было ничего, кроме двух пиалушек, перевернутых вверх доньшками, и чайника. Через несколько минут мама принесла на блюде толокно. Съев одну ложку, я вдруг хватился своего шарика-биты” [3,32]. Русча таржимада супа – супа, хонтахта – хонтахта, дастурхон – дастархан, пиёла – пиалушка деб берилган. Аммо муаллиф-таржимон “соққа” сўзини “бита”, “толқон”ни эса “толокно” деб ўгиришни маъқул топган. Чунки санаб ўтилган тушунчаларга ўхшаш тушунчалар русларда ҳам борлиги ҳисобга олинган.

Муаллиф таржимасида қаторасига келтирилган ўзбекча миллий хос сўзларнинг ўринли ёки ўринсизлигини таржимашунос Э. Очиловнинг бу хусусдаги фикри ва у келтирган ҳаволалар яққол кўрсатади: “Транслитерация қўлланилиши таржима тилида реаліяларга тўғри эквивалентларнинг йўқлиги билан шарҳланади. Бу ҳол, биринчидан, икки халқнинг тараққиёт йўллари ва ҳаётининг ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитлари турлича бўлганлиги, иккинчидан, реаліяларнинг кўп ишлатилиши таржима тили уларни ҳазм қила олмаслиги ва ўқувчи учун реаліялар ажиб тушунмовчиликлар келтириши билан тушунилади”⁸. Шунинг учун ҳам Қ.Аъзамов Абдулла Қодирийнинг “Меҳробдан чаён” романи русча таржимасида ўзбек турмуши билан боғлиқ *хола, она, дада, девор, бўйра, чойдши, йўлак* сўзларининг рус тилига тўғридан-тўғри

⁷ Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). –М.: Высшая школа, 1990. –С.150.

⁸ Ҳамроев Ҳ. Миллий хос сўзлар – реаліялар ва бадий таржима // Таржима маданияти (Мақолалар тўплами). – Тошкент, 1982, Б. 159.

кўчирилганини танқид қилади. “Тўғри, транслитерация методидан ҳозир ҳам фойдаланилади, лекин бу усулнинг нозиклиги шундаки, меъёр бузилса, реалиялар миллий ўзига хослик белгилари эмас, балки унга ёт бўлган экзотик белгиларга айланади, китобхонни чалғитади. Реалиялар эквивалент топилмаганда ва таржима қилишнинг иложи бўлмагандагина транслитератсия қилиниши мумкин”⁹.

Сўнгги мисол: “Ҳовлимизда бир туп бодом бўларди. Эрта баҳорда кийғос гулларди-ю, ҳеч мева тугмасди. Онам: «Бодом ёлғиз бўлгани учун мева қилмайди», деб тушунтирарди. Шу бодом тагида супа бор эди” [1, 5]. Чуқур фалсафий маъно касб этган парча охиридаги “Шу бодом тагида супа бор эди” гапида “супа” сўзига дуч келамиз. Турк таржимони “супа”ни “*seki*” деб ўгиради: “*Avlumuzda bir badem ağacı vardı. Baharın gelmesiyle birlikte çiçek açardı ama hiç meyve vermezdi. Annem: "Badem yalnız olduğu için meyve vermiyor" diye anlatırdı. O bademin alt tarafında bir seki vardı* [2,15].

Русча таржимаси: “*Во дворе у нас рос один – единственный миндаль. Рассветал ранней весной, но плодоносил. Мать разъясняла мне: “Миндаль от того не даёт плодов, что одинок”. Под этим самым миндалем находилась супа*” [3,15]. Русча таржимада “супа” сўзи ўзгаришсиз (“супа” деб) қолдирилган ва саҳифа остида “*С у п а – глиняное возвышение в саду или во дворе для сидения или лежания*” деб изоҳ бериб ўтилган. Демак муаллиф-таржимон ушбу сўзни реалия сифатида русчага ўгирмасликни маъқул кўрган.

Хулоса қилиб айтганда, миллийликнинг муҳим унсурларидан бўлган хос сўзлар “асар тилининг ажралмас қисми бўлиб, улар ёрдамида муаллиф қаҳрамон образини яратади, халқнинг миллий хусусиятини очиқ беради. Улар бадий асарнинг миллий колоритини ифода этар экан, турли услубий вазифаларни бажаради, ҳодиса ва предметларнинг хусусиятини ҳаққоний, тўғри тасвирлашга ёрдам беради”¹⁰. Миллийликка йўғрилган асарнинг тўлақонли қайта яратилиши эса унинг сифат ва савиясининг юқорилигини кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Саломов Ф. Таржима назариясига кириш. – Тошкент: «Ўқитувчи», 1978.
2. Очилов Э. Таржимашуносликнинг назарий масалалари. –Т.: 2014.
3. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). –М.: Высшая школа, 1990.
4. Ҳамроев Ҳ. Миллий хос сўзлар – реалиялар ва бадий таржима // Таржима маданияти (Мақолалар тўплами). – Тошкент, 1982.
5. Аъзамов Қ. “Меҳробдан чаён”нинг икки таржимаси // Таржима муаммолари (Мақолалар тўплами) 1-китоб. 1991.

Манбалар:

- [1] – Hoshimov O‘., Dunyoning ishlari, qissa. –Т.: 2005.- 208 б. [1] –
[2] – Naşimov Ötkir, Dünyanın İşleri, Türkiye Türkçesine Çeviren: Mahir Ünlü, Bilgeoğuz Yaşmevi, İstanbul, Mart 2014, 206 s.
[3] – Хашимов У, Дела земные, повесть, перевод с узбекского У. Хашимова, Ташкент, издательство литературы и искусства имени Г. Гуляма, 1988. 183 с.

⁹ Аъзамов Қ. “Меҳробдан чаён”нинг икки таржимаси // Таржима муаммолари (Мақолалар тўплами) 1-китоб. 1991. 154-бет.

¹⁰ Ҳамроев Ҳ. Миллий хос сўзлар – реалиялар ва бадий таржима // Таржима маданияти (Мақолалар тўплами). – Тошкент, 1982. 158-б.